
PRESENÇA I ABSÈNCIA DEL CLÍTIC LOCATIU *HI**

PRESENCE AND ABSENCE OF THE LOCATIVE CLÍTIC *HI*

GEMMA RIGAU

Universitat Autònoma de Barcelona

gemma.rigau@uab.cat

Resum: L'article se centra en els contextos sintàctics que permeten prescindir del clíctic locatiu *hi* i que, fins i tot, a vegades ens porten a prescindir-ne obligatòriament. Ara bé, la presència o absència del pronom no és arbitrària. Presentem un aspecte de la gramàtica dels verbs locatius i de moviment direccional que afecta, d'una banda, la interfície lexicosintàctica i, de l'altra, la interfície sintacticopragmàtica: la categoria funcional *Dixi*. Partim d'un enfocament neoconstruccionista segons el qual l'estructura sintàctica aporta determinats aspectes del significat oracional, mentre que altres aspectes provenen dels elements lèxics.

Paraules clau: clíctic locatiu, *dixi*, verbs locatius, verbs de moviment direccional, preposicions locatives, preposicions de destinació, interfícies.

Abstract: This article focuses on some syntactic contexts that allow avoiding the locative clitic *hi*, and that, in some cases, can even force such avoidance. However, the presence or the absence of this pronoun is not arbitrary. We analyse an aspect of locative verbs and verbs of inherently directed motion, which concerns the interface properties, such as the lexicon-syntax and the

(*) Agraïxo els comentaris i suggeriments de Manuel Pérez Saldanya, amb qui he estudiat i debatut moltes de les qüestions tractades en aquest article, així com els d'Anna Bartra, els de Xavier Villalba i els dels participants al *Workshop on Catalan Syntax and its Interfaces* celebrat a la Universitat de Viena (4-5 de maig de 2018). Aquest treball ha estat possible gràcies al finançament dels projectes de recerca FF2017-87140-C4-1-P (Ministerio de Ciencia e Innovación) i 2017SGR634 (AGAUR, Generalitat de Catalunya), concedits al Centre de Lingüística Teòrica de la Universitat Autònoma de Barcelona.

syntax-pragmatics interfaces: the functional category Deixis. We assume a neoconstructionist approach, according to which some aspects of the sentential meaning are determined by the syntactic structure, whereas other aspects come from the lexical elements.

Key words: locative clitics, deixis, locative verbs, verbs of inherently directed motion, place prepositions, path prepositions, interfaces.

«Tot un paisatge hi cap, dins un pronom feble.»
Montserrat Roig, 1990

1. INTRODUCCIÓ

Presentem un aspecte de la gramàtica del català que concerneix tant la interfície lexicosintàctica com la interfície sintacticopragmàtica. Veurem com la informació codificada en el domini gramatical permet establir determinades inferències en el domini de la pragmàtica. Entre els clítics pronominals (anomenats tradicionalment «pronoms febles»), el català compta amb el clític pronominal *hi* amb valor locatiu. Aquest clític pronominal *hi* pot representar un locatiu estàtic (1b) o un locatiu direccional (o dinàmic) (2b):

- (1) a. L'actriu vivia a *Camós*.
b. L'actriu *hi* vivia.
- (2) a. L'actriu es dirigeix *al teatre*.
b. L'actriu *s'hi* dirigeix.

Si suprimim el clític *hi* a (1b) i a (2b), el significat de l'oració canviarà radicalment. A (3) el verb *viure* pren els sentit de 'tenir vida, ser viu' i *dirigir-se* el de 'ser el director d'un mateix en una obra'.

- (3) a. L'actriu vivia.
b. L'actriu es dirigeix.

Tot i el que acabem de veure, presentarem determinats contextos sintàctics en què el clític *hi*, que normalment considerem necessari, pot ser que no aparegui a l'oració i que malgrat tot no el trobem a faltar. No només això, ens faria nosa si hi aparegués: a vegades perquè provocaria que l'oració fos mal formada, i altres vegades perquè en canviaria el significat. Cal tenir present, però, que el que presentarem aquí no sempre valdrà per a tots els parlars o dialectes del català. Per exemple, no sempre valdrà per als parlars valencians o de la Franja, que no tenen tan viu el clític pronominal *hi* com els altres parlars del català. Ens interessem concretament per casos com els de (4) i (5).

- (4) a. L'ambulància va arribar-*hi* de seguida.
b. L'ambulància va arribar de seguida.
- (5) a. Jo m'*hi* quedo.
b. Jo em quedo.

Tot seguit caracteritzarem els contextos en què aquests verbs amb un locatiu direccional o estàtic permeten i, fins i tot, a vegades obliguen a silenciar el clític. Sobre la inacusativitat dels predicats de moviment direccional com una propietat no inherent, vegeu Rigau (2013).

2. ELS VERBS AMB COMPLEMENT LOCATIU

Comencem pels verbs de moviment direccional. En general, aquests verbs exigeixen la presència d'un complement locatiu que ha de ser considerat un complement seleccionat, un complement de règim verbal. Això vol dir que, com a mínim, la destinació ha de ser representada per un pronom feble, tal com es mostra a (6).

- (6) a. Arribareu *a París* a la matinada.
b. *Hi* arribareu a la matinada.
c. No he entrat mai *al Gran Teatre del Liceu*.
d. No *hi* he entrat mai.
e. De joves pujàvem *a Montserrat* a peu.
f. De joves *hi* pujàvem a peu.
g. No tornarem *a aquell restaurant*.
h. No *hi* tornarem.

A les oracions de (6) el pronom locatiu *hi*, que és anafòric i que ha de tenir un antecedent (discursiu), és la mínima expressió del lloc cap a on es fa el desplaçament. Però el locatiu no sol expressar-se si té valor díctic, és a dir, si s'identifica amb el lloc on és (era o serà) almenys un dels participants en l'acte comunicatiu (és a dir, si es tracta del lloc de l'emissor o del receptor o bé tots dos). Ja sabem que els elements díctics són elements que només poden ser interpretats plenament si coneixem els factors d'enunciació (el context espaciotemporal i els participants). I és que l'aportació dels elements díctics és precisament assenyalar determinats elements de la situació enunciativa. Les propietats díctiques es troben en diverses categories sintàctiques, com ara en el domini nominal (*jo, aquells, teus*) o en el verbal (com ara en les propietats de temps i persona afixades en el verb) i, com veurem, també en el domini preposicional (o adposicional) (Koopman 2010; Den Dikken 2003, 2006, 2010; Svenonius 2006, 2010, entre altres). Les propietats díctiques d'un locatiu estàtic o d'un locatiu direccional distingeixen entre l'espai vinculat als participants de la situació comunicativa i l'espai no vinculat als participants. Per tant, la informació díctica és una informació que serà decisiva per a la interpretació de l'oració més enllà de la sintaxi, a la interfície de sintaxi i els components interpretatius, és a dir, a la interfície de la sintaxi amb la semàntica i la pragmàtica.

Observeu que els verbs de moviment direccional que a (6) reclamen la presència del pronom *hi* per a representar el complement de destinació apareixen a (7) sense el pronom *hi* i sense cap expressió amb sentit locatiu, quan el lloc de destinació té un valor díctic (és a dir, si és un lloc vinculat als participants en la situació comunicativa o almenys a un dels participants: l'emissor o el receptor).

- (7) a. Arribaràs de matinada avui també? (lloc de destinació = lloc dels participants)
 b. Entreu, entreu. Soc a la cuina. (*la cuina* = lloc de l'emissor)
 c. He cridat la Maria des del cap de l'escala. Quan ha pujat, ja he vist que no es trobava bé. (*el cap de l'escala* = lloc de l'emissor)
 d. Podem entrar? (lloc de destinació = lloc del receptor)
 e. El vostre restaurant és molt agradable. Tornarem la setmana vinent. (*el vostre restaurant* = lloc del receptor)

El lloc de destinació a l'oració (7a), dita per la mare al fill abans que aquest surti de casa, és el de l'emissor i del receptor en el moment de l'acte comunicatiu. Aquesta oració amb el pronom *hi* tindria un altre sentit. A (7b) i (7c) el lloc de destinació és el de l'emissor, mentre que a (7d), dita per nosaltres després de trucar a la porta, i a (7e) és el del receptor.

Si el lloc de destinació no és, ni era, ni serà el dels participants, com a (8a), és necessari el pronom *hi*. Però no ho és a (8b), si l'emissor és a l'entrada del museu i els receptors encara són a fora.

- (8) a. Passarem per davant del Museu Miró, però no *hi* entrarem.
b. Au, entreu!

La parella verbal formada pels verbs *anar* i *venir* explicita la dependència del caràcter díctic o no díctic del locatiu de destinació. Com moltes altres llengües, el català disposa de dos elements lèxics (o dues arrels) diferents segons si el desplaçament és cap a l'espai vinculat als participants de l'acte comunicatiu, o si la destinació és cap a un lloc que no és dels participants de l'acte comunicatiu. Ara bé, la dixi de lloc no és homogènia en els parlars catalans. És important distingir entre els parlars catalans que presenten un *sistema de dixi de lloc binari* i els que presenten un *sistema de dixi de lloc ternari* perquè això té repercussió en l'ús dels predicats de moviment direccional.

El *sistema de dixi de lloc binari* (o de dos graus de proximitat) està representat pels anomenats tradicionalment «adverbis demostratius» de (9): *aquí* (espai dels participants) / *allà* [o *allí*]. El *sistema de dixi de lloc ternari*, que distingeix tres graus de proximitat, està representat pels «adverbis demostratius» de (10): *ací* (proximitat immediata, espai vinculat a l'emissor), *ahí*¹ (proximitat mediata, espai vinculat al receptor) i *allà* [o *allí*] (llunyania, espai no vinculat als participants). Vegeu Pérez Saldanya (2015), Pérez Saldanya & Rigau (2011).

(9) *Sistema de dixi de lloc binari*

1r grau: *aquí*

2n grau: *allà* (o *allí*)

(10) *Sistema de dixi de lloc ternari*

1r grau: *ací*

2n grau: *ahí* (o *astí*)

3r grau: *allà* (o *allí*)

Actualment el sistema ternari és sobretot el del valencià i parlars de la Franja, però el català antic també presentava tres graus. El sistema binari, en canvi, és propi del català central, el nord-occidental i el baleàric. I ara també és el sistema díctic del català septentrional (o rossellonès).

Seguint Par (1923: 206), assumim que el tret diferencial dels adverbis demostratius de lloc és el tret de persona. Els adverbis demostratius de lloc (o adverbis absoluts), segons aquest autor, «consideren l'espai desproveït de tota característica externa i en relació sols amb la persona». Nosaltres emprarem el tret [+ participant] per a referir-nos

1. Mot provinent de l'espanyol.

al tret persona i el tret [- participant] per a referir-nos a la tercera persona gramatical, a la «no persona», per dir-ho en els termes de Benveniste (1966: 228).

- (11) [+ participant] (1ª persona i 2ª persona): [+ emissor] (1ª persona),
 [- emissor] (receptor o 2ª persona)
 [- participant] (3ª persona)

En el sistema de dixi de lloc binari, l'adverbi *aquí* té el tret [+ participant] i, a més, pot tenir el tret [+/- emissor]: (12a). Per tant, pot designar l'espai vinculat a la primera i segona persona, només a la primera o només a la segona. En canvi, *allà* presenta el tret [participant] marcat negativament (designa un espai no vinculat ni a la primera ni a la segona persona): (12b).²

- (12) a. *aquí*: [+participant] ({[+ emissor], [- emissor]})
 b. *allà* (o *allí*): [- participant]

Tornem ara a la parella verbal *anar* i *venir*. En aquest treball, ens centrarem en els parlars del català amb dixi de lloc binària per descriure breument el funcionament d'aquests dos verbs de moviment direccional. En aquests parlars, es fa servir el verb *anar* quan el desplaçament es fa a un lloc que no és ni el de l'emissor (o primera persona gramatical) ni el del receptor (o segona persona). Això fa que el verb *anar* no pugui prescindir del complement de destinació. La mínima expressió d'aquest complement ha de ser el clític locatiu *hi*. Vegem-ho en el diàleg de (13):

- (13) Parlant A: —Els meus germans volen *anar* a París.
 Parlant B: —Nosaltres *hi* vam *anar* fa dos anys.

A (13) el parlant A usa el verb *anar* perquè París no és el lloc ni de l'emissor ni del receptor en el moment de l'intercanvi lingüístic. El parlant B usa també el verb *anar* per la mateixa raó i, si no vol repetir *a París*, ha d'emprar el clític pronominal *hi*. Mirem ara els exemples de (14):

- (14) a. Vols que *vagi* a la farmàcia? *Hi aniré* ara mateix, si vols.
 b. Si voleu visitar el Museu d'Art Nacional de Catalunya, *aneu-hi* a primera hora de la tarda.

2. En algun cas, aquests adverbis poden tenir un valor anafòric: *Va viure uns quants anys a Suïssa i allí va conèixer la seva futura esposa* (GIEC 2016, § 20.4.1).

A (14a) emissor i receptor no són al lloc de destinació (la farmàcia); per tant, també apareix el verb *anar* (acompanyat del clític *hi* anafòric que remet a *la farmàcia*). A (14b) l'emissor en el moment de l'enunciació no és al museu ni tampoc hi serà a la tarda (i els seus interlocutors tampoc no hi són). Observeu, però, que si l'emissor fos un treballador del museu podria dir:

(15) Si voleu visitar el Museu d'Art Nacional de Catalunya, *veniu* a primera hora de la tarda.

I això és perquè, si el desplaçament es fa al lloc vinculat a l'emissor, al receptor o a tots dos, el verb utilitzat ha de ser *venir* i aleshores no hi ha lloc per al pronom *hi*. Vegem-ho també a (16):

- (16) a. Parlant A: —Maria, *vine!* [desplaçament al lloc de l'emissor]
 Parlant B: —Ja *vinc.* [desplaçament al lloc del receptor]
 b. Quan puc *venir* a buscar el cotxe?
 c. Cada any per la festa del barri *venien* els mateixos grups musicals.

Es pot fer la pregunta (16b) al mecànic tant si som al taller com si hi telefonem o si escrivim un missatge. En el cas de (16c), el verb serà *venir*, si ens referim al barri habitual de l'emissor, del receptor o de tots dos, independentment del lloc on es produeix l'enunciació.

Notem que també amb altres verbs, com ara *entrar*, si el lloc cap a on un es desplaça és el lloc habitual de l'emissor o del receptor, el complement de destinació pot quedar sense representació fonològica, és a dir, sense que el pronom *hi* aparegui a l'oració, com a (17), que pot ser dita per algú que treballa a l'Ajuntament:

(17) Si alguna vegada passeu per l'Ajuntament de Porqueres, entreu i pregunteu per mi. M'agradarà ensenyar-vos l'edifici.

Un cas particularment interessant és el de (18), extret de *GIEC* (2016: 708), en què el verb *venir* apareix amb el clític *hi*. La presència del clític dona a entendre que es tracta d'un lloc considerat aliè en el temps als participants que intervenen en la conversa.

(18) Aquest indret és sagrat: segons la tradició, *hi* va *venir* la Mare de Déu en persona.

Una altra situació en què el clíctic *hi* apareix amb el verb *venir* és quan el clíctic actua com a pronom de represa en una oració amb el complement de destinació dislocat a la perifèria esquerra o a la dreta. És el cas de (19).

- (19) a. *A Begur hi venim cada estiu.*
 b. *Hi venim cada estiu, a Begur.*

La raó és que els pronoms de represa no són pronoms lliures dins la seva oració: no poden establir relació amb un antecedent discursiu. Són a l'oració per a fer la funció que faria el constituent dislocat. Per tant, la presència de *hi* a les oracions de (19) és independent de la presència del verb *venir* que apareix dins l'oració. Amb qui estableix relació obligada el clíctic *hi* és amb el sintagma preposicional locatiu *a Begur*.

Encara hi ha algun altre cas, aquesta vegada amb el verb *arribar*, que pot semblar un contraexemple al que hem anat dient. Hi ha vegades que aquest verb no pot prescindir del clíctic *hi* encara que el lloc de destinació estigui vinculat a l'emissor o al receptor. En tenim un exemple en el diàleg de (20).

- (20) Parlant A: —No *hi* acabo d'arribar. (*hi* = aquí on ets tu)
 —*No acabo d'arribar.
 Parlant B: —No *hi* arribes? (*hi* = aquí on soc jo)
 —*No arribes?

La situació de (20) podria ser la següent: un bomber (el parlant A) dalt de l'escala telescòpica intenta salvar una persona (el parlant B) que és al balcó d'una casa que es crema. Es tracta d'oracions en què *arribar* no té el sentit de «venir a trobar-se en un indret per moció progressiva» (*DIEC*, 1), sinó el sentit d'«atènyer el fi perseguit (aconseguir un objectiu)» (*DIEC*, 2.1). En aquesta segona accepció, *arribar* no és sensible a les propietats díctiques del lloc de destinació.

En aquest apartat, hem vist que hi ha verbs que han de prescindir de representar el complement locatiu direccional amb el clíctic *hi*, si aquest presenta determinades propietats díctiques, que al cap i a la fi són propietats que s'interpreten a la interfície de la sintaxi amb altres components (el semàntic i el pragmaticodiscursiu). Però, com ja hem vist a (5), l'obligació de silenciar el pronom locatiu no s'esgota amb els verbs de moviment direccional. Amb tot, no són gaires els verbs amb un locatiu estàtic que silencien el lloc quan és díctic. El verb *quedar-se* n'és un. En canvi, no poden prescindir del complement, encara que sigui díctic, verbs com *estar-se*, *residir* o *sojornar*.

- (21) a. Em quedaré a París tres dies.
 b. M'*hi* quedaré tres dies.
 c. Em quedaré tres dies.
 d. Ens estarem aquí tres dies.
 e. Ens *hi* estarem tres dies.
 f. *Ens estarem tres dies.

Un locatiu estàtic, com el de (21a), haurà de ser representat pel clític *hi* si París no és el lloc de qui parla, ni el de l'interlocutor: (21b). Si, en canvi, París és el lloc d'un d'ells o de tots dos en el moment de l'acte de parla, aleshores prescindirem del clític *hi*, com a (21c), cosa que no és possible quan el verb és *estar-se*.³

3. EL CLÍTIC *HI* I LA SEVA CONTRAPART SILENT

Ja hem vist que el clític *hi* apareix quan el lloc seleccionat pel verb no és el lloc de la primera ni de la segona persona, com ara a (22a). Les oracions de (22) són totes dues gramaticals, però (22a) no pot formar part del discurs de (23a). Com a element anafòric, el pronom *hi*, seleccionat per un verb de moviment com *arribar*, no es pot relacionar amb un antecedent discursiu díctic com ara *aquí*, però sí que es pot relacionar amb *allà* (23c).

- (22) a. *Hi* arribaran a les 7.
 b. Arribaran a les 7.
- (23) a. Venen cap *aquí*. #*Hi* arribaran a les 7.
 b. Venen cap *aquí*. Arribaran a les 7.
 c. Van cap *allà*. *Hi* arribaran a les 7.

La causa de la incoherència semàntica de (23a) és la presència del clític *hi*. En canvi, (23b), com a discurs, és coherent. Però el verb *arribar* selecciona un complement de destinació, complement que no és visible ni a (22b) ni a (23b). Cal explicar,

3. *GIEC* (2016, § 21.3.5c) dona altres verbs que en una situació clarament díctica poden prescindir del pronom *hi*. Així, podem dir *Apunta't* (en lloc de *Apunta-t'hi*) si tenim al davant el full on el nostre interlocutor podria fer constar les seves dades. D'altra banda, *GIEC* (2016: 672) també assenyala que «en determinades situacions pragmàtiques, els pronoms febles poden rebre una interpretació díctica, com ara en *Agafà'n* (dit, per exemple, per un parlant que destapa un cistell ple de cireres), *Entrem-hi?* (assenyalant un local del carrer per on passem) o *Ho veus bé?* (dit al veí de butaca al teatre)».

doncs, per què són ben formades aquestes oracions sense l'argument de destinació visible. Postulem que si no és visible el complement de destinació és perquè està expressat per un pronom implícit, silenciós, que representem com a (24b): <*hi*>. Es tracta d'un pronom fonològicament buit però que conté trets sintàctics i semàntics.⁴ A (24) es recullen parcialment els trets que caracteritzen el clític *hi* i la seva contrapart: el pronom silenciós <*hi*>. Aquests dos elements comparteixen alguns trets, però no coincideixen pel que fa al tret [+/- participant] del locatiu, així com tampoc no comparteixen trets fonològics. Només a (24a) el pronom té contingut fonològic.⁵

- (24) a. *hi*: pronominal, locatiu [- participant]...
 b. <*hi*>: pronominal, locatiu [+ participant]...

4. L'ESTRUCTURA DEL COMPLEMENT DE DESTINACIÓ

En aquest apartat analitzarem l'estructura del complement de destinació seleccionat pels verbs de moviment direccional que estudiem. Seguint els treballs de Den Dikken (2003, 2010), Svenonius (2006, 2010), Real Puigdollers (2013), entre altres, assumim que l'estructura del complement de destinació seleccionat per aquests verbs és esquemàticament la del sintagma preposicional de (25), en què distingim dues categories lèxiques de lloc: Destinació i Locatiu. Aquesta darrera expressa lloc estàtic i a (25) és seleccionada per la categoria Destinació. D'altra banda, el node Destinació es projecta en les categories funcionals Dixi i preposició *p* (o *small p*), categoria funcional per als sintagmes preposicionals equivalent a la categoria *v* (o *small v*) que domina SV.

- (25) [*Sp* [*SDixi* [*SDestinació* [*SLocatiu* [*SD*]]]]]

El sintagma nominal (SD) de (25) és el complement de *SLocatiu*, que és seleccionat per *SDestinació* (Hale & Keyser 1993, 2002). El node funcional Dixi conté el tret [+ participant] o [- participant]. D'acord amb això, per a un sintagma preposicional com el de (26), *al Parlament*, postulem l'estructura de la figura 1.

4. Adoptem la proposta de Kayne (2015) sobre l'existència d'elements silenciosos o implícits en les llengües: «It appears that many more heads in the sentential projection line (and elsewhere) are silent than is usually thought».

5. És interessant constatar que el català antic disposava de la forma pronominal *hic*, que tenia el valor d'*ací*, un valor dític, i de la forma *hi* (<*ibi*, llatí), que tenia valor anafòric. La forma *hic* es va perdre (Par, 1923: 208; Pérez Saldanya & Rigau, 2011). S'hauria d'estudiar bé si hi ha relació entre *hic* del català antic i l'actual pronom locatiu fonològicament buit o silenciós.

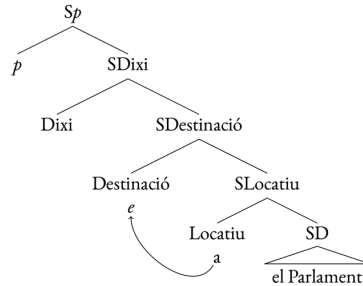
(26) Entraran *al Parlament*

Figura 1

A la part baixa de l'estructura de la figura 1 hi ha el node Locatiu que selecciona el SD *el Parlament*. El node Locatiu conté la preposició *a*, una preposició estàtica, de coincidència central. SLocatiu és seleccionat pel node Destinació, que conté una preposició fonològicament buida.⁶ Aquesta preposició buida queda legitimada per la incorporació de la preposició locativa *a*. D'altra banda, contràriament a Destinació, que es projecta en les categories funcionals SDixi i *Sp*, el node Locatiu aquí no es projecta en altres categories, és defectiu; és a dir, no té per sobre categories funcionals, tot i que en pot tenir quan no és seleccionada per Destinació.⁷ Així doncs, a (26) 'Destinació + Locatiu' formen sintàcticament una *preposició complexa*.

El verb *entrar*, que a (26) selecciona un complement (o *Sp*) amb contingut lèxic, a (27a) té de complement el pronom silenciós <*hi*>, tal com es representa a (27b), mentre que a (28) el complement és expressat pel clític *hi*.

- (27) a. Entreu, si us plau [dit al llindar de la porta]
b. Entreu <*hi*>

- (28) *Hi* entrareu

6. D'acord amb Real Puigdollers (2013: § 2.4), considerem que en català *a* i *en* són preposicions estàtiques, que expressen un sentit direccional si s'incorporen a una preposició de destinació fonològicament buida.

7. Així, per al sintagma preposicional *a París* de (21a) – *Em quedaré a París tres dies* –, postulem l'estructura (i), en què la projecció de la preposició locativa no és defectiva:

- (i) [Sp [SDixi Dixi [+ participant] [SLocatiu *a* [SD *París*]]]]

El pronom silenciós <*hi*> de (27) és la manifestació d'un *Sp* que conté el node Dixi amb el tret [+ participant]. La gramàtica no ha d'especificar més; seran les inferències pragmàtiques les que faran que a (27) es pugui interpretar que el desplaçament és cap al lloc de l'emissor (ja que l'oració és en segona persona). A (28) el clític *hi* representa un *Sp* amb el tret [- participant] en el node Dixi.⁸

A vegades l'oració pot rebre més d'una interpretació, com ara a (29) en què el tret [+ participant] del node Dixi pot referir-se al lloc de l'emissor, al del receptor o al de tots dos. Però l'adequació de (29) a l'acte comunicatiu no és cosa de la sintaxi, sinó de les inferències generades pel coneixement pragmàtic.

(29) No gosen entrar <*hi*>

On es veu clara la funció del clític locatiu *hi* i la del pronom silenciós <*hi*> és amb els verbs *anar* i *venir*. Aquests verbs no només seleccionen un complement de destinació sinó que seleccionen també els trets díctics del complement, cosa que no fan els altres verbs de moviment direccionals com *pujar*, *tornar*, *arribar* o *entrar*, que tant poden seleccionar un *Sp* amb Dixi [+participant] com amb Dixi [-participant] (vg. (27) i (28) per a *entrar*).⁹

8. La situació és diferent en els parlars amb dixi ternària. La reestructuració del sistema de dixi ternari del català antic en un sistema binari en la majoria dels parlars va aconseguir de retruc atorgar estabilitat al pronom feble *hi*. En canvi, en els parlars de dixi ternària, com el valencià, el pronom *hi* ha perdut vitalitat:

- (i) a. —No pense pujar *al Penyagolosa*.
b. —Jo sí que pense pujar. No pujaràs, tu?

En la resposta (ib) no percebem físicament el locatiu de destinació, però sabem que encara que no es pronuncï, l'interpretem com si hi fos: només es pot interpretar que la destinació és el Penyagolosa. El locatiu *hi*, però, és silenciós aquí, és el-líptic, com és el-líptic el subjecte *jo* de la primera intervenció de ((ia)). Així doncs, assumim que si no és visible el complement de destinació en els parlars de dixi ternària, com a (ib), és perquè el complement està expressat per un pronom implícit, silenciós, que en altres parlars és representat per *hi*. En conseqüència, postulem que els parlars catalans amb el sistema de dixi ternari disposen d'un pronom locatiu no díctic el-líptic (equivalent a *hi*) i d'un de locatiu díctic equivalent a <*hi*>. Per a un estudi detallat, vegeu Pérez Saldanya & Rigau (en premsa).

9. Els verbs de moviment direccional no inacusatiu com *adreçar-se*, *dirigir-se*, *encaminar-se* o *plantar-se* no són sensibles a les propietats díctiques associades al lloc de destinació; és a dir, no seleccionen un *Sp* locatiu amb el node Dixi, com es mostra a (i). Tampoc no són sensibles a les propietats díctiques del complement locatiu els verbs estatiu *estar-se*, *habitar*, *residir*, *romandre*, etc.:

- (i) a. Et vas dirigir/plantar a casa meva
b. T'hi vas dirigir/plantar
c. *Et vas dirigir/plantar

4.1 L'ESTRUCTURA DEL COMPLEMENT DE DESTINACIÓ DE *ANAR* I *VENIR*

El verb (o l'arrel) *venir* es caracteritza per seleccionar un sintagma preposicional direccional amb el tret [+ participant] en el node Dixi, mentre que el verb (o l'arrel) *anar* selecciona un sintagma preposicional direccional amb el tret [- participant] en el node Dixi, tal com es mostra esquemàticament a (30).¹⁰

- (30) a. *venir*: V [Sp p [SDixi Dixi [+ participant] [SDest Destinació [SLoc Locatiu [SD]]]]]
 b. *anar*: V [Sp p [SDixi Dixi [- participant] [SDest Destinació [SLoc Locatiu [SD]]]]]

Això implica que *venir* pot coaparèixer amb el pronom silenciós <*hi*>, com a (31a), o amb un sintagma preposicional lèxic, sempre que el node Dixi tingui el tret [+ participant], com a (31b). No pot aparèixer, però, amb el clític *hi* locatiu perquè aquest clític es relaciona amb el tret [- participant]. Noteu que (31c) només seria ben formada si el clític *hi* representa un adjunt de mitjà, de manera o un comitatiu.

- (31) a. Ara vinc <*hi*>
 b. Vindran a casa vostra / a Barcelona / aquí
 c. *Ara hi vinc (*hi* = 'Destinació+Locatiu')

D'altra banda, (32a) és mal formada, en contrast amb les oracions ben formades de (32b) i (32c). I és que la mínima expressió del locatiu per al verb *anar* ha de ser el clític *hi*, però mai el pronom silenciós en els parlars amb el sistema de dixi binària.¹¹

10. Els verbs *anar* i *venir* poden aparèixer amb un sintagma preposicional terminal d'origen encapçalat per *de*: *El tren va de Castelló a Tarragona directament* (cf. **El tren va a Tarragona de Castelló*), *El tren ve de Castelló a Tarragona directament*. No analitzem aquí l'estructura d'aquestes oracions en què el sintagma preposicional d'origen és subsidiari del de destinació. Amb el verb *anar* el sintagma preposicional d'origen i el de destinació no es poden pronominalitzar independentment: **El tren en va a Tarragona*, **El tren hi va de Castelló*. Amb *venir* l'origen es pot pronominalitzar si la destinació queda sobreentesa: *El tren en ve*, **El tren en ve a Tarragona* (vg. Rigau 2002: 2086).

11. És interessant tenir present com funcionen altres llengües i dialectes romànics. Tortora (2014: 24-25) ens mostra que en borgomanerès, un dialecte gal·loitàlic parlat al nord d'Itàlia, a la ciutat de Borgomanero, quan un verb de moviment apareix amb la partícula locativa *gghi* com a (ia), s'interpreta necessàriament que el lloc de destinació inclou l'emissor, el parlant. En canvi, la interpretació de (ib) és que una noia ha arribat en un lloc que no necessàriament inclou l'emissor.

- (i) a. Ngh è rivà-*gghi* na fjoia (borgomanerès)
 Subj-LOC-clitic is arrived-LOC a girl
 'Ha arribat una noia (aquí on sóc jo)'

- (32) a. *Anirem <hi>
 b. Anirem a Ciutadella.
 c. Hi anirem.

Si una oració com ara *Anem allà* és ben formada és perquè *allà* presenta el tret [participant] marcat negativament, és a dir designa un espai no vinculat ni a la primera ni a la segona persona.

5. INFERÈNCIES PRAGMÀTIQUES

L'estudi del complement de destinació dels verbs de moviment ens fa veure com la gramàtica i la pragmàtica interactuen en la interpretació dels enunciat. El coneixement pragmàtic ens permet desenvolupar inferències. En els sintagmes preposicionals estudiats, els trets del node Dixi, codificats en la sintaxi, permeten determinades operacions inferencials de caràcter pragmàtic. D'aquesta manera, la informació codificada en la gramàtica es compagina amb les dades provinents del context situacional. Per exemple, a (33a), una oració en segona persona i amb el verb *venir*, inferim que el lloc de desplaçament ha de ser el de l'emissor en el moment de l'enunciació o en el moment del desplaçament, mentre que a (33b), una oració amb el verb *anar*, inferim que el lloc on es desplaçaran els astronautes xinesos no és ni serà el lloc dels participants en l'acte comunicatiu.¹²

- (33) a. Vindreu a Barcelona?
 b. Els astronautes xinesos aniran a Mart.

No és la situació pragmàtica la que determina la sintaxi de l'oració, sinó que és la sintaxi la que condiciona la interpretació i l'adequació amb el context pragmàtic. La gramàtica guia el procés interpretatiu. Això vol dir que els mecanismes inferencials

b. L _____ è rivà _____ na fjola
 Subj-clitic is arrived a girl
 'Hi ha arribat una noia'

L'oració (ib) no té la restricció de lloc orientat cap a l'emissor, mentre que a (ia) la presència de la partícula *ggi* força la interpretació que el desplaçament es produeix cap al lloc de l'emissor. D'altra banda, els clítics de subjecte de (ia) i (ib) estan en distribució complementària.

12. Deixem de banda aquí el fet que els verbs *anar* i *venir* són sensibles al complement comitatiu quan hi ha implicat un participant de l'acte comunicatiu: *Puc venir amb tu?* / **Puc anar amb tu?*, però *Amb tu jo vindria/aniria a la fi del món* (cf. Rigau 1976, 2002).

no poden imposar una interpretació que sigui incompatible amb la codificació sintàctica (Leonetti 2009; Leonetti & Escandell-Vidal 2014: 598). Per a una descripció detallada de les inferències pragmàtiques establertes pels verbs *anar* i *venir* en català, vegeu Rigau (1976).

Ara bé, en el català general, hi ha casos en què els verbs de moviment direccional no són sensibles a la dixi espacial de direcció, sinó a la dixi espacial d'orientació o axial (relacionada amb l'eix vertical, horitzontal, de distància...). El complement pot ser expressat pel que Par etiqueta com a «adverbis demostratius relatius (o no absoluts)». Segons Par (1923: 206), «els adverbis demostratius relatius designen un endret en relació a un altre (*amunt, avall, fora*)».¹³ És el que passa, per exemple, a (34).¹⁴

- (34) a. El globus no puja (*amunt*)
b. L'helicòpter baixava (*massa avall*)

Seguint Talmy (1985), considerem els verbs de (34) són un cas de fusió del valor semàntic d'orientació direccional en verbs de moviment, un fenomen característic de les llengües romàniques. Les germàniques, en canvi, opten per la construcció «verb + partícula»; això és, expressen el moviment per mitjà del verb i l'orientació per mitjà de la partícula:

- (35) a. pujar / go up
b. baixar / go down
c. entrar / go in
d. sortir / go out

En català, podem dir *El globus puja* (sense inferir necessàriament que els participants siguin en un lloc elevat), simplement per expressar orientació. Però també podem expressar l'orientació amb una còpia de l'adverbi incorporat o fusionat amb el verb, a vegades per matisar, com a *El globus puja amunt* (vg. Mateu & Rigau (2010) per a una anàlisi sintàctica d'aquestes construccions). Ara bé, no tots els verbs de moviment experimenten aquesta fusió. El verb *anar*, per exemple, no ha incorporat cap adverbi demostratiu relatiu, i això explica les diferències de gramaticalitat dels exemples de (36).

13. Sobre la formació d'aquests adverbis en català i sobre les construccions amb aquests adverbis posposats (*riu amunt, carrer avall, cova endins*), vegeu Bartra&Suñer (1992) i Pérez Saldanya & Rigau (2007).

14. Els llibres d'estil solen condemnar les expressions com *pujar amunt / a dalt; baixar avall / a baix* per redundants, tot i ser gramaticals.

- (36) a. El globus va amunt
 b. *El globus va

7. CONCLUSIONS

En aquest article, hem defensat que la dixi espacial és una qüestió sintàctica i no només purament pragmàtica, i que el contrast entre la localització dítica i l'anafòrica depèn del tret [\pm participant] de la categoria funcional dítica (o *Dixi*) vinculada a la projecció preposicional. Hem presentat, doncs, un aspecte de la gramàtica del català que afecta la interfície lexicosintàctica, però que també concerneix la interfície sintacticoprasmàtica: hem analitzat per a uns quants verbs de moviment direccional «les indicacions que la gramàtica transfereix al sistema intencional per guiar explícitament la interpretació», per dir-ho amb les paraules de Leonetti i Escandell-Vidal (2014: 577).

GEMMA RIGAU

Universitat Autònoma de Barcelona

gemma.rigau@uab.cat

ORCID 0000-0001-5264-2812

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- BARTRA KAUFMANN, A. & A. SUÑER (1992) « Functional Projection Meet », *Catalan Working Papers in Linguistics*, 2, p. 45-85.
- BENVENISTE, É. (1966) *Problèmes de linguistique générale*, I. París, Gallimard.
- DIKKEN, M. den (2010) « On the functional structure of locative and directional PPs », dins G. Cinque & L. Rizzi (ed.), *Cartography of Syntactic Structures*, 6. Oxford, Oxford University Press, p. 74-126.
- (2003) « On the Syntax of Locative and Directional Adpositional Phrases », ms., CUNY. [https://www.gc.cuny.edu/CUNY_GC/media/CUNY-Graduate-Center/PDF/Programs/Linguistics/Dikken/pp_cinqueandschweikert.pdf]
- [DIEC] Institut d'Estudis Catalans (2007) *Diccionari de la llengua catalana*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans. [<https://mdlc.iec.cat>]
- [GIEC] INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS (2016) *Gramàtica de la llengua catalana*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.

- HALE, K. & S. J. KEYSER (1993) «On Argument Structure and the Lexical Expression of Syntactic Relations», dins K. Hale & S. J. Keyser (ed.), *The View from Building 20: Essays in honor of Sylvain Bromberger*, Cambridge, The MIT Press, p. 53-109.
- (2002) *Prolegomenon to a theory of argument structure*, Cambridge, The MIT Press.
- KAYNE, R. S. (2015) «The Silence of Heads», ms., NYU.
- KOOPMAN, H. (2010) «Prepositions, Postpositions, Circumpositions, and Particles» dins G. Cinque & L. Rizzi (ed.), *Mapping spatial PPs: The cartography of syntactic structures*, 6, Oxford, Oxford University Press, p. 26-73.
- LEONETTI, M. (2009) «Gramática y pragmática», *Frecuencia ELE*, 35, p. 3-9.
- LEONETTI, M. & V. ESCANDELL-VIDAL (2015) «La interfaz sintaxis-pragmática», dins Á. J. Gallego (ed.), *Perspectivas de sintaxis formal*, Madrid, Akal, p. 569-603.
- MATEU, J. & G. RIGAU (2010) «Verb-particle constructions in Romance: A lexical-syntactic account», *Probus*, 22.2, p. 241-269.
- PAR, A. (1923) *Sintaxi catalana*, Halle, Verlag von Max Niemeyer.
- PÉREZ SALDANYA, M. (2015) «Paradigms as triggers of semantic change: Demonstrative adverbs in Catalan and Spanish», *Catalan Journal of Linguistics*, 14, p. 113-135.
- PÉREZ SALDANYA, M. & G. RIGAU (2007), «Els adverbis de lloc intransitius i la formació de construccions amb adverbis posposats», *Estudis Romànics*, xxix, p. 61-80.
- (2011) «Totz hic viuen ací, e yo sol no yc puc viure!»: Una aproximació històrica als adverbis demostratius», dins M.-R. Lloret & C. Pons (ed.), *Noves aproximacions a la fonologia i la morfologia del català. Volum d'homenatge a Max W. Wheeler*, Alacant, Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana, p. 459-488.
- (en premsa) «Estirant el fil de la sintaxi: la feblesa del tònic *aquí* i la fortalesa de l'àton *hi*», *Actes del V Col·loqui Internacional «La lingüística de Pompeu Fabra»*, Tarragona, 28-30 de novembre de 2018.
- REAL PUIGDOLLERS, C. (2013) «Lexicalization by Phase: The role of prepositions in argument structure and its cross-linguistic variation», tesi Doctoral, Universitat Autònoma de Barcelona.
- RIGAU, G. (1976) «Anem o venim?», *Els Marges*, 8, p. 33-5.
- (2002) «Els complements adjunts» dins J. Solà, M.-R. Lloret, J. Mascaró & M. Pérez Saldanya (ed.), *Gramàtica del català contemporani*, vol. 2, Barcelona, Empúries.
- (2013) «La preposició silent d'alguns verbs de moviment local», *Els Marges*, 100, p. 125-132.
- SVENONIUS, P. (2006) «The emergency of Axial Parts», *Nordlyd*, 33. 1, p. 49-77.
- (2010) «Spatial *p* in English.», dins G. Cinque & L. Rizzi (ed.), *Mapping spatial PPs: The cartography of syntactic structures* 6, Oxford, Oxford University Press, p. 127-160.

- TALMY, L. (1985) «Lexicalization patterns: semantic structure in lexical forms», dins T. Shopen (ed.) *Language Typology and Syntactic Description III: Grammatical categories and the Lexicon*, Cambridge, Cambridge University Press, p. 57-149.
- TORTORA, C. (2008) *A Comparative Grammar of Borgomanerese*, Oxford, Oxford University Press.